

SCI-CONF.COM.UA

CURRENT TRENDS IN SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT

**PROCEEDINGS OF X INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
MAY 8-10, 2025**

**BOSTON
2025**

CURRENT TRENDS IN SCIENTIFIC RESEARCH DEVELOPMENT

Proceedings of X International Scientific and Practical Conference
Boston, USA
8-10 May 2025

Boston, USA

2025

UDC 001.1

The 10th International scientific and practical conference “Current trends in scientific research development” (May 8-10, 2025) BoScience Publisher, Boston, USA. 2025. 749 p.

ISBN 978-1-73981-122-8

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Current trends in scientific research development. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2025. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-current-trends-in-scientific-research-development-8-10-05-2025-boston-ssha-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: boston@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2025 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2025 BoScience Publisher ®

©2025 Authors of the articles

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Шиделко Анна Володимирівна

к. соц. н., доцент,

доцент кафедри загальної та соціальної психології,

Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Кіцелюк Юлія Василівна

здобувачка вищої освіти 2 курсу, спеціальності 053 «Психологія»

Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки,

Львівський державний університет внутрішніх справ

Анотація. У статті проаналізовано психологічні, соціальні, педагогічні та ситуаційні чинники, що впливають на формування девіантної поведінки у підлітковому віці. Акцент зроблено на типології девіацій, зокрема: фізичних, психічних, педагогічних і соціальних, які тісно пов'язані з особистісними рисами, середовищем розвитку, сімейним контекстом та сучасними соціальними потрясіннями. Особлива увага приділена впливу війни на психоемоційний стан підлітків та зростання рівня деструктивної поведінки, включно з агресією, суїцидальними настроями, тютюнопалінням, вживанням алкоголю та наркотичних речовин. Обґрунтовано значущість профілактичних заходів у школі, сім'ї та психологічній службі. Визначено ключові ознаки ризикованої поведінки та вказано на необхідність ранньої діагностики. Запропоновано напрями ефективної взаємодії дорослих і підлітків як шлях до зменшення девіантних проявів.

Ключові слова: девіантна поведінка, підлітки, профілактика, агресія, сімейне середовище, булінг, війна, психоемоційна нестабільність.

У сучасних реаліях українського суспільства проблема девіантної поведінки підлітків набуває особливої актуальності. Соціальні трансформації,

збройний конфлікт, внутрішнє переміщення населення, деструкція родинних зв'язків, зниження рівня добробуту – всі ці чинники суттєво впливають на психоемоційний стан молодого покоління. Підлітковий вік і без того є критичним періодом розвитку особистості, який характеризується інтенсивним пошуком ідентичності, емоційною нестабільністю, схильністю до протестної поведінки та підвищеною вразливістю до впливу соціального середовища. В умовах воєнного стану ці особливості загострюються, що часто призводить до формування різноманітних форм девіацій: агресії, втеч з дому, саморуйнівної поведінки, зловживання психоактивними речовинами, порушень навчальної дисципліни тощо.

Актуальність вивчення даної проблеми посилюється також і тим, що в українській освітній системі, попри наявність психологічної служби, не завжди вдається своєчасно виявити й адекватно відреагувати на девіантні прояви у поведінці підлітків. Це зумовлено як браком ресурсів, так і недостатньою підготовленістю фахівців до роботи в умовах соціальних криз і психологічної травматизації. Зважаючи на підвищену психоемоційну напругу серед неповнолітніх, необхідність комплексного аналізу передумов, форм і наслідків девіантної поведінки набуває першочергового значення для практичної психології, соціальної роботи, педагогіки та охорони здоров'я.

Передусім, пригадаємо, дефініцію девіантної поведінки – це поведінка, яка заперечує загальноприйняті соціальні норми, правила та очікування суспільства. Така поведінка не завжди є кримінальною. До основних форм цієї поведінки можна віднести: дрібне хуліганство, хуліганство із проявами злочинності, проституцію, наркоманію, алкоголізм, суїцидальну поведінку. Окреслена поведінка завжди викликає осуд, загрожує безпеці підлітка та його оточенню. Підлітку важко соціалізуватись.

Основним критерієм девіантної поведінки вважається порушення норм, що є загальноприйнятими в конкретному суспільстві. Варто зазначити, що кожне суспільство функціонує на основі власної системи цінностей і нормативних уявлень, які визначають очікувану модель поведінки та соціальні

обов'язки його членів.

У контексті підліткового віку відхилення від цих норм можна умовно класифікувати на чотири основні групи. До першої належать фізичні відхилення, що зумовлені порушеннями у стані здоров'я дитини та виявляються за допомогою медичних критеріїв. Друга група охоплює психічні відхилення, пов'язані з особливостями розумового розвитку, зокрема, затримкою психічного розвитку, розумовою відсталістю або проявами олігофренії. До інших форм девіації зараховують педагогічні (відставання від вимог навчально-виховного процесу, наприклад, у дітей, які не здобули базової загальної освіти) та соціальні (визначаються з позиції відхилення від соціальних норм, як загальних, так і специфічних, до прикладу, діти-сироти чи підлітки з труднощами соціалізації) [1].

У підлітковому віці девіантна поведінка проявляється у кожного по-різному. У деякого вона може проявлятися в агресивній формі. Агресія може бути, як словесна, так і фізична. Конфлікти, як з дорослими, так і з однолітками. Найчастіше зараз популярне серед підлітків – це булінг [2].

Також до прояву девіантності відноситься саморуйнівна поведінка. Ця поведінка проявляється у вживанні алкоголю, наркотичних речовин, тютюнопаління, ігроманії, спроби суїциду, заподіювання собі шкоди тощо. Деструктивна соціальна поведінка характеризується крадіжками, втечами підлітків із дому, порушенням соціального порядку.

Підлітки можуть брати участь в групах і колективах, які спрямовані проти суспільства. Така поведінка часто виражає протест проти авторитету. Вони можуть порушувати навчальну дисципліну у школі. Пропускати уроки, байдуже ставитися до навчання, конфліктувати з вчителями [2].

Девіантна поведінка може бути спричинена різними факторами, які описані вище, проте найголовнішу роль у підлітковому віці відіграє сім'я. Сім'я – важливе середовище для підлітка. Якщо у сім'ї в якій зростає підліток, наприклад, батьки постійно лаються, дитина буде спостерігати за їхньою поведінкою, і буде наслідувати, іншими словами навчиться поводити себе

неправильно.

Варто зазначити, що немалу роль відіграють особистісні чинники. Простими словами мається на увазі: риси характеру (впертість, агресивність, замкненість), низька самооцінка, підвищення тривожності, невміння керувати емоціями, конфліктність. Якщо підлітку важко розуміти себе та керувати своїми емоціями – це створює так званий фундамент для проблемної поведінки [2].

Також, соціальне оточення має неабиякий вплив на підлітка. Якщо підліток спілкується з друзями, які поводять себе погано або втягують його до порушення різних правил, то це буде впливати на його поведінку. Окрім того, якщо дитину не приймають у різних групах або вона відчуває себе «не така як усі», тоді вона буде шукати підтримки серед людей, які не дотримуються норм. Саме те, збільшує ризик того, що підліток розпочне порушувати правила. Наприклад: вживання алкогольних чи наркотичних речовин, паління, крадіжки тощо [3].

Зупинимось ще на питанні, як війна впливає на девіантну поведінку підлітків. Війна змінює життя підлітків. Під час війни, діти-підлітки можуть втрачати батьків, дім, середовище у якому вони звикли жити своє життя. Вони змушені втікати в інше місто чи країну, саме через це у підлітка виникає агресія, тривожність, байдужість до всього. Підлітки не розуміють, як повинні поводитись з цими почуттями, тому починають поводитись по-іншому. У цих умовах зростає ризик девіантної поведінки. Їхня девіантна поведінка може проявлятися у вживання наркотиків чи алкоголю, крадіжок, небажанні вчитись. Підлітки це роблять не через те, що у них «поганий характер», а через те, що вони залишаються зі своїми думками наодинці, поруч немає дорослого, який допоможе йому чи підтримає у хвилини розпачі. Війна руйнує родини. Рідні можуть бути на фронті. Школа працює у дистанційному режимі через постійні тривоги, через це зв'язок з учителями слабшає. Усе це призводить до того, що підліток залишається зі своїми проблемами сам на сам, і старається придушити свою біль алкоголем, наркотиками, тютюнопалінням чи іншими формами

поведінкових патернів асоціального прояву [4].

Проблема девіантної поведінки підлітків потребує не лише знаходження причин, а й активного пошуку ефективних шляхів її запобігання та корекції, тобто профілактики. Профілактика повинна охоплювати всі сфери, які включені у розвиток дитини підліткового віку. Це сім'я, школа, особистісне оточення.

Сімейна підтримка: у сім'ї дитина вчиться спілкуватись, будувати стосунки, довіряти та захищатись. Коли у родині домінує атмосфера довіри, відкритого діалогу та підтримки, тоді ризик девіацій мінімізується. Важливо приділяти дитині достатньо часу. Також бути прикладом вираженого дорослого, який вислухає та дасть зрозуміти, що з кожної ситуації є вихід. Навчити дитину вирішувати конфлікти без агресії, як фізичної, так і словесної. Найважливіше – це підтримувати дитину важкі емоційні моменти [2].

Психологічна підтримка: необхідна складова у профілактиці девіантної поведінки. Звертаючись до психолога, консультації допомагають підлітку усвідомити власні емоції, страхи, навчитись керувати собою та розуміти краще інших людей. Варто зазначити, що консультації не тільки повинні проводитись з підлітком, але й з батьками. Тому, що не всі дорослі вміють розуміти страхи, емоції підлітка його тривожність [5]. Психолог допоможе, тобто настановить на правильне реагування поведінки підлітка без осуду, з розумінням та підтримкою.

Далі, важливе соціальне оточення підлітка – школа. У профілактиці девіантної поведінки школа відіграє ключову роль [6]. Профілактична робота у школі включає тренінги з профілактики насильства, булінгу, вживання психоактивних речовин; проведення проєктів з розвитку толерантності та соціальних навичок тощо. Профілактична робота сприяє формуванню усвідомленої поведінки, відповідальності за свої вчинки та вміння подолати труднощі без агресії.

Надзвичайно важливим складником профілактики девіантної поведінки є своєчасне виявлення змін у поведінці підлітка, що можуть сигналізувати про

психоемоційні негаразди. До таких тривожних маркерів належать: раптова замкненість, зростання дратівливості, поява нових друзів із сумнівною репутацією, втрата інтересу до навчальної діяльності, спілкування або улюблених занять. Уважне спостереження з боку дорослих (батьків, педагогів, психологів), поєднане з делікатною підтримкою, сприяє ранньому виявленню ризикованих тенденцій та дозволяє своєчасно вжити заходів для запобігання більш серйозним формам дезадаптації у майбутньому.

Висновки. Девіантна поведінка у підлітковому віці є складним, багатофакторним явищем, яке формується під впливом низки чинників, передусім сімейних, соціальних, освітніх та індивідуально-психологічних. Підлітки є особливо вразливою категорією, чутливою до змін у зовнішньому середовищі, що зумовлює їхню схильність до поведінкових відхилень у ситуаціях конфлікту, емоційної нестабільності або за відсутності підтримки з боку значущих дорослих. В умовах повномасштабної війни в Україні спостерігається посилення цих тенденцій: молодь переживає події, які її психологічно травмують, втрати, вимушене переміщення, що підвищує ризики виникнення деструктивної, ризикованої та протестної поведінки як реакції на тривалий стрес.

Профілактика й подолання девіантної поведінки підлітків вимагають комплексного, міжсекторного підходу, що включає участь сім'ї, освітнього середовища, фахівців-психологів, а також самих підлітків як активних суб'єктів змін. Ефективна взаємодія всіх залучених сторін повинна бути заснована на принципах поваги, емпатії, своєчасного реагування на перші ознаки дезадаптації, а також створення безпечного соціально-психологічного клімату.

Успішне розв'язання проблеми девіантної поведінки можливе лише за умови налагодження системної, цілеспрямованої роботи, спрямованої на підтримку молоді, формування в них здорових моделей поведінки та сприятливого середовища для гармонійного розвитку особистості. Такий підхід дозволяє не лише подолати наслідки кризових впливів, а й забезпечити сталий психосоціальний розвиток молодого покоління в умовах сучасних викликів.

Перспективними напрямками подальших досліджень є поглиблене вивчення гендерних особливостей проявів девіантної поведінки у підлітковому віці, аналіз впливу соціальних мереж на формування девіацій, розробка індивідуалізованих профілактичних програм для учнівської молоді в умовах кризових ситуацій, зокрема війни, та вивчення ролі міжособистісних відносин у системі «підліток – родина – школа – психолог». Також доцільним є залучення міждисциплінарного підходу (психологія, соціологія, педагогіка) для формування цілісної системи підтримки підлітків із девіантними проявами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Девіантна поведінка підлітків. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_04_2019/pdf/60.pdf/
2. Христук О.Л. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
3. Поняття, зміст та види девіантної поведінки. URL: <http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/326/1/%D0%A0%D0%B8%D0%B1%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0%20%D0%A2.%D0%9E..pdf/>
4. Особливості прояву девіантної поведінки в бойовій обстановці. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98437507-fbfd-4ca8-bab1-6be46022ec81/content/>
5. Шиделко А. В., Гнелицька О. О. Тривожність у підлітків // European congress of scientific achievements. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2024. Pp. 275-280. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/EUROPEAN-CONGRESS-OF-SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-20-22.05.24.pdf>
6. Девіантна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4393/1/1_Tereshenko_APP_IPiGSK_X_2013_PI.pdf